

A KEVÉS GYERMEK KÖZGAZDASÁGI SZÜKSÉGSZERŰSÉG, VAGY CSAK EGY ROSSZ MECHANIZMUS KÖVETKEZMÉNYE? – HOZZÁSZÓLÁS MIHÁLYI PÉTER TANULMÁNYÁHOZ

Banyár József

Banyár József, egyetemi docens

Budapesti Corvinus Egyetem, Matematikai és Statisztikai Modellezés Intézet,
Operációkutatás és Aktuáriustudományok Tanszék

E-mail: jozsef.banyar@uni-corvinus.hu

BEVEZETÉS

A Demográfia folyóirat 2019. évi 4. számában jelent meg Mihályi Péter gondolatgazdag, nagy irodalmi tájékozottságról árulkodó tanulmánya, amelyben a gyermekvállalásról ír (Mihályi, 2019a). A cikk¹ méltán lehet a témáról szóló szakirodalomban állandó hivatkozás mind megoldásai mind elemzési technikái miatt. Egyet lehet érteni azzal, hogy „Előremutatónak tartom, hogy Mihályi Péter modell felállításával gondolja végig és mutatja be a gyermekvállalásra ható tényezőket.” (Pulay, 2020)

Érdeemes teljes egészében idézni Mihályi összefoglalóját, hiszen nagyon jól megfogalmazza a tanulmány egész mondanivalóját és annak végkicsengését is. Eszerint: „Amikor a családok ex ante döntést hoznak a gyermekvállalásról, akkor csökkenő hozadékkal számolnak. Ez történelmileg nem volt mindig így. Napjainkban az a meghatározó, hogy az első gyermek születése a család számára óriási boldogsággal jár, s ehhez képest a második és további gyermekek csökkenő bol-

---

¹Egy rövidített változata megjelent a Pénzügyi Szemlében is (Mihályi [2019b], utánközlése pedig a 2019-ben tartott Nyugdíj és gyermekvállalás 2.0 konferencia előadásainak szerkesztett változatát tartalmazó kötetben (Banyár-Németh, 2020).

dogsághozadékat eredményeznek. Ily módon standard mikroökonómiai elemzést alkalmazunk, de azt három ponton is kiegészítjük az általános egyensúlyelmélet Kornai-féle kritikájával. A gyermeknevelésnek nyilvánvalóan társadalmi haszna is van. Minden egyes megszülető gyermek társadalmi hasznossága közel azonos, de ez alig-alig befolyásolja a családokat. Véggövetkeztetésünk az, hogy a tanulmányban figyelembe vett tényezők keretein belül nincs egyensúly, a stabil tendenciák nem vezetnek el a tankönyvi optimumhoz (2,1-es teljes termékenységi arányszám). A népesség fogyása és előregedése nemzeti keretek között nem szüntethető meg, sőt számottevően nem is enyhíthető, akármilyen nagy pénzüsszeggel is próbálja az állam társadalmisítani a gyermeknevelés családi költségeit.”

Mihályi tehát azt állítja, hogy a gyermekvállalás tekintetében lehetetlen elérni az egyéni és a társadalmi optimum egybeesését, hiszen „a népességfogyás és az előregedés nem szűnik meg. Így viszont sokkal nehezebb megteremteni a tartós GDP-növekedés alapjait és fenntartani a jóléti társadalmaktól elvárt társadalombiztosítási konstrukciókat.” Mindezek miatt a hiányzó népességet migrációval kell pótolni.

Mihályi azt is állítja, hogy „a garantált öregségi nyugdíj antinatalista hatású: ha valaki elégséges nyugdíjra számít, akkor nem lesz szüksége arra, hogy idős korában gyermekei tartsák el.” Ezzel kapcsolatban idézi Demény Pál 1987-es publikációját, ami pont emiatt a felismerés miatt javasolja összekötni a nyugdíjrendszert és a gyermekvállalást. Továbbá hozzáteszi, hogy egy korábbi, 2012-es tanulmányában már kifejtette, és azóta is tartja magát a következőkhöz. „Nem gondolom, hogy a nyugdíjrendszeren keresztül lehetne ösztönözni a gyermekvállalást, sőt – mint majd e tanulmányból ki fog derülni –, abban a kérdésben is szkeptikus vagyok, hogy lehetséges-e egyáltalán a születésszámot tartósan növelni bármiféle állami támogatással.” A későbbiekben ezért jelen tanulmányában nem igazán foglalkozik a nyugdíj és a gyermekvállalás összefüggéseivel, hiszen azt elméletileg már 2012-ben „elintézte”.

A magam részéről az így felépített elméleti konstrukcióval, és annak társadalombiztosításra vonatkozó következtetéseivel nem értek egyet, illetve úgy látom, hogy Mihályi bizonyos témákat olyan szerzők gondolatai alapján ítélte meg, akiknek nézetei nem ragadják meg jól az adott témát, így bírálatukkal Mihályi nem „tudta le” az egész gondolati irányt. Konkrétabban:

- lehetséges olyan társadalmi-gazdasági mechanizmus, amely megoldja azt a problémát, amit Mihályi megoldhatatlannak állít be, hogy a gyermekvállalás egyéni és társadalmi haszna egybeessen.
- ez nem más, mint az általam „humán tőke alapú” (röviden HT) nyugdíjrendszernek nevezett nyugdíjrendszer. Ez ráadásul migráció nélkül is

megoldja a „társadalombiztosítási konstrukciók” fenntarthatóságát. A migrációval, mint megoldással szemben egyébként is komoly fenntartásokat lehet megfogalmazni.

- ugyan igaz, hogy a jelenlegi – folyó finanszírozásúnak (pay-as-you-go) nevezhető – állami nyugdíjrendszerek antinatalista hatásúak, de ez azért van, mert eleve rossz, elvileg hibás konstrukcióként hozták létre. Ebből viszont nem következik, hogy pronatalista módon kell korrigálni őket, hanem egyszerűen logikussá kell tenni azokat, hogy elmúljon az antinatalista hatásuk. Mindezeket a Mihályi által bírált szerzők nem ismerték fel.
- ha korrigáljuk ezeket az állami nyugdíjrendszereket, akkor azok a születésszámra nézve neutrálisak lesznek, és megszűnik probléma lenni a csökkenő gyermekszám. Valószínűleg maga a csökkenő gyermekszám is megszűnik, de az általa okozott probléma mindenképpen.

Összességében azt állítom, hogy Mihályi - bármilyen sokoldalúan elemezte is témáját - nagyon sok szempontot kihagyott, többek között azokat, amelyek révén egészen más következtetésre juthatott volna. Nem értek egyet továbbá Mihályi egy másik bírálójával, Németh Györggyel sem, aki szerint „a gyermekvállalást nem értelmes a gyermek határhasznának és határkötségének összevetése eredményeképpen születő döntésként értelmezni” (Németh, 2020), ahogy Mihályi is teszi. Véleményem szerint igenis érdemes, de azt a környezetet, ahol a szülők mérlegelnek, erőteljesen lehet alakítani, annak nem feltétlenül kell olyanok lennie, amilyen ma. Amelyet Mihályi magától értetődő adottságnak vesz.

Az alábbiakban nagyjából a fentieknek megfelelően tagoltam a mondanivalómat.

A GYERMEKVÁLLALÁS EGYÉNI ÉS TÁRSADALMI HASZNÁNAK EGYBEESÉSÉT BIZTOSÍTÓ LEHETSÉGES TÁRSADALMI-GAZDASÁGI MECHANIZMUS, A HT NYUGDÍJRENDSZER

2014-ben mutattam ki először, hogy a jelenlegi, Paul Samuelson által megteremtett elvi alapokon (Samuelson, 1958) álló állami nyugdíjrendszer elvileg hibás (Banyár, 2014), azóta egyik fő törekvésem, hogy ehelyett egy elvileg helyes alapokon álló nyugdíjrendszer elvi konstrukcióját vázoljam fel. A témában eddigi legteljesebb publikációm a Banyár [2020b], aminek 3 része közül kettő már

megjelent a Pénzügyi Szemle (Banyár, 2019), illetve a Közgazdasági Szemle folyóiratokban is (Banyár, 2020a). Az ebben leírt konstrukció azt bizonyítja, hogy lehetséges, amit Mihályi lehetetlennek tart, ezért első lépésben megpróbálom nagyon röviden felvázolni, bár ez nagyon nehéz feladat.

A jelenleg folyó finanszírozású nyugdíjrendszernek az a problémája, hogy lényegében – a járulékfizetésen keresztül – a gyermeknevelés, vagyis a humán-tőke beruházás hozamát osztja szét nagyjából azoknak a generációknak a tagjai között, akik azt létrehozták, úgy, hogy az semmilyen szempontból nem tükrözi az ehhez a beruházáshoz való hozzájárulást. A fő hiba, hogy – az egyéni megtakarításokon alapuló, biztosítók által szervezett nyugdíjrendszerekkel való rossz analógia révén – a járulékfizetést tették meg jogosultságteremtőnek, nem pedig a gyermeknevelést. A járulékfizetés ugyanis ebben a rendszerben nem a befizetés, hanem a megtérülés ág, tehát a járulékfizető ennek révén fizeti vissza felnevelésének a költségét, vagyis ő ezzel tartozik, de cserébe nem jár neki semmi. Ez ugyanaz a hiba, mintha abból, hogy a biztosítók – annak ellenére, hogy elvileg az ügyfelek tartalékaiból és annak hozamaiból fizetik a járadékot – konkrétan az aktuális befizetéseket alakítják át járadékkifizetésekké (legalábbis stacioner és bővülő üzlet esetén), azt a következtetést vonnák le, hogy a tartalékok és hozamaik nem szükségesek.

Emiatt a konstrukciós hiba miatt válik el a nyugdíj tekintetében az egyéni és a kollektíve racionális viselkedés: míg kollektíven a gyermeknevelés a jó stratégia, addig egyénileg a gyermek nem nevelés. Ezt a problémát Mihályi univerzálisan adotttnak tekinti, nem pedig egy rossz döntés eredményének.

A világtörténelemben először fordult elő, hogy a gyermek már nem hoz közvetlen hasznot a szüleinek, hiszen munka helyett már évekig tanul. Ez utóbbi miatt viszont a gyermeknevelés költségei jelentősen megnöttek a korábbiakhoz képest. Mostanra a gyermek egyetlen gazdasági haszna az lenne, hogy aktív korában, az akkor idős szüleinek visszaadja felnevelésének a költségeit, bár ez korábban a gyermeknevelésnek csak az egyik haszna volt. Az a fura helyzet állt elő, hogy a gyermekek ezt tulajdonképpen meg is teszik az állami nyugdíjrendszeren keresztül, de az ezt nem méltányosan osztja szét, ezáltal rossz jelzéseket ad a racionálisan viselkedő embereknek. Van még egy dolog, ami ezt a racionalitást a korábbiakhoz képest jobban érvényre tudja juttatni, amely nem más, mint a fogamzástól könnyebb hozzáférhetősége a '60-as évek elejétől.

Ezt a hibát úgy lehet helyrehozni, ha nyíltan elismerjük, hogy az állami nyugdíj alapja a gyermeknevelés, a járulékfizetés pedig annak megtérülése, és egy ennek megfelelő rendszert alkotunk meg. Ezáltal:

- a gyermeknevelés megtérülő, sőt önfelfinanszírozó „üzletté” válik, maga a gyermek fogja azt aktív korában megfinanszírozni.
- az egyén újra érdekeltté válik a gyermeknevelésben, így az egyéni és társadalmi érdek egybe fog esni.

Tehát az állami nyugdíjrendszert is feltőkésítetté, mégpedig humán tőkével feltőkésített rendszerré kell tenni, és egyben – történelmi tévedésként – el kell felejtetni azt a fogalmat, hogy „nem feltőkésített nyugdíjrendszer. Az általam elképzelt és javasolt konkrét rendszer (Banyár, 2020b) szerint a gyermeknevelést részben a szülők finanszírozzák (részben anyagi áldozatokkal, de főleg feláldozott idejükkel), részben pedig az általános adófizetők a gyermeket nevelőknek juttatott állami transzferek (gyes, iskola, CSOK stb.) révén. Ki kell számítani, hogy melyik nemzedék milyen arányban finanszírozta szülői egyéni erőfeszítéseiből és adófizetői hozzájárulásból a gyermeknevelést, így az aktívvá váló gyermekek járulékát ennek arányában kell szétosztani a szülők és az általános adófizetők között – lehetőség szerint az erőfeszítésekkel arányosan.

Ennek megfelelően mindenki kapna nyugdíjpontokat, amelyek nyugdíjba vonulás után az összes járulékból nekik jutó részt fogják mutatni, amelyből a gyermeket nevelők jóval többet kapnának, mint a gyermektelenek. A gyermekteleneknek ezért jóval kevesebb nyugdíjuk lenne ebből a rendszerből, mint a gyermekeseknek, azonban ők megtakarítják a gyermeknevelés költségét. Ezt nem célszerű felélniük, mint ahogy ez manapság történik (általánosabban: ma a gyermeknevelési költségeket átirányítják az aktívok fogyasztásába), hanem félre kell rakniuk egy állam által szervezett feltőkésített nyugdíj részrendszerbe. Ebbe a rendszerbe mindenki akkor kezdi a befizetést, amint aktív dolgozó lesz, azonban abbahagyhatja, hogyha gyermeket kezd nevelni, mert innentől egyértelműen humán tőkében akar takarékoskodni. Ezzel egyben pénzforrás is szabadul fel számára a gyermeknevelésre. Más szempontból nézve: nem jár jobban az, aki nem nevel gyermeket a gyermeknevelőhöz képest, mint manapság.

A gyermektelenek tehát két helyről is kaphatnak majd nyugdíjat. Nem célszerű azonban, ha ez egymással párhuzamos. Sokkal előnyösebb úgy, hogy számukra megnövelik az állami rendszerből (a gyermeknevelésre fordított adójukért cserébe) kapott nyugdíjra szóló jogosultság korhatárát, s vele az emiatt rövidebb időre kapott nyugdíjat olyan magasra, hogy az így megemelt nyugdíj feleljen meg a gyermeket nevelők nyugdíjának. Esetükben így megmaradna a maihoz hasonló korhatár. A gyermeket nem nevelők pedig a (gyermeket nevelőkhöz képest) kieső időre az állam által szervezett egyéni nyugdíjmegtakarításaikból kapnának nyugdíjat.

A járulékfizetés a nevelési költségek visszafizetése lenne, tehát nem szükséges, hogy az egész aktív élettartam alatt történjen, mint ma. Lehetséges lerövidíteni azt például 30 évre, nagyjából az utolsó aktív 30-ra, így addig a fiatal takarékoskodjon későbbi nyugdíjára, vagy neveljen gyermeket.

Ez a rendszer mindazokat a problémákat megoldaná, amelyeket Mihályi Péter az egyéni és társadalmi érdek konfliktusaként ír le. Az ellenben nem világos, hogy emiatt mennyivel születne több gyermek – a mainál biztos több. De akár-mennyi is születik, ez a fajta nyugdíjrendszer mindig fenntartható (szemben a mai rendszerrel), és nem lesz méltánytalan senkivel szemben, mint manapság. Legfeljebb az ingadozna, hogy melyik a fő nyugdíjforma.

Itt szeretném megfogalmazni általánosabban is a kételyeimet az olyasfajta kérdésfeltevésekkel szemben (Mihályié is ezek közé tartozik), hogy a csökkenő gyerekszám általában véve is gazdasági problémát okoz. Úgy gondolom, hogy ez lényegében csupán a folyó finanszírozású nyugdíjrendszer (és a hasonló elvű egészségbiztosítási rendszer) miatt probléma, és ezek mögött egyszerű konstrukciós hiba áll, amelyet javítani kell. Amikor ezt a kérdést demográfiai problémaként írják le, egyben a megoldás irányát is rosszul jelölik ki. Ha a társadalombiztosítási rendszerek gyermeksemlegesek lennének, akkor a mérsékelt népességfogyás egyáltalán nem okozna gazdasági problémát, ahhoz tudna alkalmazkodni a gazdaság – egyszerűen úgy, hogy az amortizációt (annak egy részét) nem fektetik be, hanem felélik.

A MIGRÁCIÓVAL KAPCSOLATOS NÉHÁNY ELVI PROBLÉMA

A migráció a Mihályi [2019a,b] fő megoldási javaslata, azonban már a Mihályi [2012] („Húsz év ...”) 19. érve is a bevándorlásról szólt. Ez az érv Mihályi szerint sokkal pozitívabb, mint azt szerinte Botosék feltételezik, akiknek a nyugdíj és gyermeknevelés összekötésével kapcsolatos javaslatait a Mihályi [2012]-ben főleg bírálja, és akiknek koncepcióját általában is azonosította a témával, miközben az teljesen más, mint amit az előző fejezetben felvázoltam.

Én magam a bevándorlás és a nyugdíjrendszer problémájával már részletebben foglalkoztam egy korábbi írásomban (Banyár, 2014b), és teljesen más-hogyan látom a kérdést, mint ahogy Mihályi leírja. Egyrészt a modern gazdasá-goknak képzett munkaerőre van szüksége, amely alatt nem feltétlenül diplomást értek (azt is!), hanem jó mesterembereket, szakmunkásokat is. Az ilyen dolgozók iránt nagy a kereslet a világon mindenütt, és a legkedvezőbb számukra az, ha a

legfejlettebb országokba vándorolnak ki. Azok pedig válogathatnak a bevándorlók között (sokan vezettek be erre bevándorlási kritériumokat, „pontrendszer”), így a legjobbak mennek oda. Magyarországról is! A migrációnak mi – eddig – inkább a vesztesei vagyunk, tehát ez nem megoldás számunkra. A szegény, tanulatlan, csak segédmunkásnak alkalmas munkaerő pedig nem igazán segítség, mert még a saját ilyen népességünknek is csak az utóbbi időben tud az ország újra munkát biztosítani.

Valójában ez a rövid távú helyzet, aminek a lényege, hogy vannak fejlett országok, ahol magas az életszínvonal, de kevés gyermek születik, és vannak fejletlenek, ahol pedig fordított a helyzet. Mihályi lényegében azt mondja, hogy minden további nélkül egy hosszú távú modell lehet az, hogy a fejlett országok (benne Magyarország), mindig lefölözik a fejletlen országok tanult, plusz munkaerőjét. De miért lenne mindig plusz munkaerője a fejletlen országoknak, amikor látszik, hogy – lemaradva ugyan, de – követik a fejlett országok demográfiai trendjeit? És miért gondoljuk, hogy mindig mi leszünk a fejlettek, és ők a fejletlenek? Végül pedig: miért van jogunk a fejletlen országok, nálunk sokkal csekélyebb gazdasági erőforrásaival kiképzett munkaerőt ellenszolgáltatás nélkül elvenni tőlük?

Az előző fejezetben vázolt nyugdíjrendszerre való áttérés esetén megkérdőjelezhető Mihályi megállapítása, miszerint „A népesség fogyása és elöregedése nemzeti keretek között, nettó bevándorlás nélkül nem szüntethető meg.”, mert nem vizsgál minden lehetséges esetet. Belsőleg is ellentmondásos, hiszen nem magyarázza meg azt, hogy miként lehetséges, hogy minden ország számára a külső forrásból történő bevándorlás a megoldás. Úgy tesz, mintha a közjóságnak számító gyerek hazánkban szűkös lenne, azonban máshol még sok van, tehát nyugodtan lehet továbbra is a gyermekeket szabadon felhasználható közjóságnak tekinteni. Másfelől pedig elutasítja azokat a javaslatokat, amelyek ezen a téren is egyfajta ésszerű gazdálkodás bevezetését javasolják. (ld. erről a probléma egy publicisztikai megfogalmazásaként: Banyár [2020c].)

PRONATALISTÁNAK KELL LENNIE A NYUGDÍJRENDSZERNEK? – ELVI HIBÁK AZ IRODALOMBAN

Közös Mihályiban és az általa (a Mihályi [2012]-ben) választott fő vitapartnereiben, a Botos házaspárban (Botos-Botos, 2011, 2012), hogy mindhármuk szerint, azért kell a nyugdíjrendszerben figyelembe venni a gyermeknevelést, hogy az

ösztönözzön a gyermekvállalásra. Ez egy olyan tévedés, amit szinte mindenki oszt akár híve a megoldásnak, akár ellenzi azt. Már az ötlet első felvetője, Demény Pál (Demény, 1987) is „A Pronatalist Reform” alcímet adta egykori cikkének. Ez azonban félreviszi a kérdés tárgyalását, ugyanis nem a gyermekvállalás ösztönzése a lényeg, nem ezért kell a jelenlegi folyó finanszírozású rendszert átalakítani humán tőke alapú nyugdíjrendszerre, hanem azért, mert az valójában a humán tőkén alapszik úgy, hogy az abba való beruházást egyáltalán nem ismeri el. Tehát az egyszerű közgazdasági racionalitás okán kell átalakítani a rendszert, és emiatt nem is úgy, ahogy pl. a Mihályi által bírált Botos házaspár javasolja, hogy változatlanul hagyjuk a folyó finanszírozású rendszer alaplogikáját, miszerint a nyugdíj alapja továbbra is a befizetett járulék, csak ezt „kiegészítjük” valahogyan gyermeknevelési „lábbal”, pl. úgy, hogy a gyermeknevelést is járulékfizetésnek tudjuk be (Botos-Botos, 2020). Ez a tévedés a gyermeknevelés és a nyugdíjrendszer összekapcsolásával foglalkozó szinte minden szerző közös sajátja, akár az összekapcsolás mellett vannak (a fentiekén kívül Giday-Szegő, 2018; Werding, 2014); akár ellene (pl. Simonovits, 2014), akár semleges (pl. Regős, 2015). A nagy kivétel Hyzl és szerzőtársai (Hyzl et al., 2005), akik észrevették, hogy a járulékfizetés nem a befizetés, hanem a megtérülés oldala a rendszernek. Ezzel a járulékfizetők nem jogosultságot szereznek, hanem felnevelésük költségét térítik meg. Vagyis a járulékfizetés kötelezettség és nem jogszerző. Ha ezt figyelmen kívül hagyjuk, ha úgy teszünk, mintha a járulékért nyugdíj mostani elve legitim lenne, akkor teljesen jogos a nyugdíj és gyermeknevelés összekapcsolása ellenzőinek (mint amilyen Mihályi is) az érvelése, hogy miért pont az alapvetően jó belső logikájú nyugdíjrendszerre akarunk idegen funkciókat ráaggatni?

Mindez azonban nem jogos, mert a logikus megközelítés szerint csak a gyermeknevelési erőfeszítésért jár nyugdíj, igaz – ahogy azt Mihályi is megjegyezte a 20 pontban –, a gyermeket nem nevelők adójának egy része is a gyermeknevelésre megy, ami után nekik is jár valamekkora (nagyon kicsi) nyugdíj. Azt is lehet mondani, hogy a gyermeknevelési erőfeszítések megtérülésének logikus csatornája a nyugdíj, hiszen a gyermekek kb. akkor képesek szüleik (és a társadalom) anyagi áldozatait megtéríteni, amikor azok idősök lesznek, és rászorulnak arra, hogy valaki eltartsa őket (amit a szülők meg is szolgáltak korábban). Ezért az általam javasolt rendszer nem a gyermeknevelés ösztönzése a nyugdíjrendszeren keresztül, hanem a nyugdíjrendszer önfenntartóvá tétele úgy, hogy azt teljesen feltőkésítetté tesszük. A teljes tőkébe azonban beleértjük a humán tőkét is – ennek hozama pedig annak jár, aki ezt létrehozta.

Egy így megreformált rendszer hatása, a mai helyzethez képest várhatóan a több (bár nem biztos, hogy sokkal több) vállalt gyermek lesz. Emiatt nem te-

kinthető univerzálisnak Mihályi annak szánt megjegyzése, miszerint: „... a mi modellünkben az egyéni (családi) és a társadalmi érdek ellentéte nem oldható fel.” Ugyan egyet lehet érteni azzal, hogy az ő modelljében ez a helyzet, de nem igaz hogy nem is lehet elképzelni más modellt.

CSÖKKENŐ MUNKAI DŐ?

A Mihályi [2012] 18. pontja szerint az igazi baj a nyugdíjrendszeren kívül van. Mégpedig az, hogy a megnövekedett tanulmányi idő miatt visszaesett a munkaviszonyban töltött évek aránya az egész élettartamon belül. Mihályi szerint ebből az következik, hogy többet kell megtakarítani – vagy a kötelező állami nyugdíjrendszeren belül, vagy a piacra bízva azt.

Ezt a megállapítást több vonalon is lehet vitatni. A megnövekedett tanulmányi idő lényegében a középiskola plusz négy évét jelenti, hiszen az általános iskolát már régóta (lényegében) mindenki elvégzi. Mára a középiskola elvégzése is csaknem általános lett, miközben az egyetemi végzettség aránya nagyjából a régi középiskolai végzettségi aránynak felel meg. Ráadásul ez csak a munkakezdés oldal, hiszen közben a munka befejezése is kitolódott, hiszen a férfiaknál 60-ról 65 évre, a nőknél pedig 55-ről 65 évre emelkedik nemsokára a nyugdíjba vonulási korhatár. Vagyis az aktív élettartam valójában nem sokat változott, inkább növekedett. Ráadásul a magasabb iskolai végzettség alapvetően magasabb termelékenységet, így magasabb béreket, magasabb fizetett járulékot is jelent, ami szintén javítja a nyugdíjrendszer pénzügyi helyzetét.

Érdekes, hogy a Mihályi [2019a]-ben ennek lényegében ellentmond. Megemlíti, de nem bontja ki teljesen azt a problémát, hogy „Valójában a családok és a nők igazi dilemmája a munkavállalás és az anyai szerep közti választás volt már az 1960-as években is. 1949-ben a 15-54 éves nők csupán 35%-a dolgozott, 1960-ra azonban már minden második nő jelen volt a munkapiacra.” Itt szinte ordít, hogy alapvetően változott meg az, hogy családi szinten mennyit vagyunk otthon, és mennyit a munkában – jóval többet, mint korábban (ellentétben Mihályi 2012-es állításával). Más ugyanis az a család, ahol csak az egyik fél dolgozik, amíg a másik otthon van, és más az, amikor mindkét fél dolgozik. Ezt leírhatjuk úgy is, hogy a második világháború után családi szinten radikálisan megnőtt a formális munkaidő, vagyis objektíve csökkent a család által a gyermekekre fordítható idő. Nem csoda, ha már emiatt is kevesebb gyerek született. Kicsit sarkítva: hajdan egy férfi fizetéséből élt saját maga, a felesége és 3-4 gyermeke, most két dolgozó szülő fizetéséből él a két szülő és 1,2-1,5 gyermekük, aki(k)re

viszont alig van ideje a szülőknek a munka mellett. Mindezek miatt ez az érv nem azt mutatja, amit Mihályi tulajdonít neki, hanem pont ellenkezőleg, hogy emiatt sincs elég ideje az embereknek a gyermeknevelésre.

A következtetés teljesen más, mint amit Mihályi 2012-ben levont: ha több gyereket akarunk, akkor több időt kell adni a családoknak, hogy otthon maradhassanak. A konzervatív megoldás, hogy a nők legyenek főállású anyák (esetleg legyenek főállású apák), de ez már nagyon kevés nőnek (illetve férfinak) vonzó. A másik megoldás, hogy radikálisan csökkentjük a munkaidőt. Köztes megoldás, hogy a gyermekeknek csökkentik a munkaidőt, pl. úgy, hogy elengedik nekik a személyi jövedelemadót, ami így a jövedelem része lesz. De már a távmunka általánossá tétele és állami támogatása, illetve a szélesebb körben elérhető rész-munkaidős foglalkoztatás propagálása és támogatása is sokat segítenél!

ÖSSZEFOGLALÁS

A magam részéről bizonytalan vagyok, hogy kell-e sok gyerek vagy sem. A Föld – véleményem szerint – egyértelműen túlnépesedett. Emiatt az, hogy csökken az egy nőre jutó gyermekszám, önmagában akár még pozitív is lehet, illetve teljesen logikusak a némely országban bevezetett népességkorlátozó intézkedések. Ezért is hangsúlyoztam, hogy a HT nyugdíjrendszer lényege nem a gyermekvállalás ösztönzése, hanem a nyugdíjrendszer fenn tarthatóvá tétele bármilyen gyerekszám mellett. Ennek pedig az az útja, hogy a gyermeknevelést teljes egészében megtérítjük – részben közvetlenül, részben a nyugdíjon keresztül, de nyugdíjként csak annyit és azoknak osztunk szét a felnevelt gyermekek járulékaiból, amennyi „jut”, vagyis amennyit visszakérhetünk tőlük felnevelésükért cserébe. A nyugdíj többi részét pedig a megtakarított gyermeknevelési költségek félrerakása révén kell finanszírozni – vagy aki ennél többet akar, az takarékoskodhat ezen felül is. Ezáltal nem azt érzük el, hogy több gyermek lesz, hanem azt, hogy bármennyi lesz, a nyugdíjrendszer finanszírozása igazodik ahhoz.

Másképp: ha bizonytalanok vagyunk abban, hogy a sok vagy a kevés gyermek a jobb, de a társadalom a kevés felé hajlik – igazából Mihályi nagyjából ezt próbálta bizonyítani -, akkor nem szabad olyan költségvetési alrendszert működtetni, amely alapból a sok gyermeket feltételezi. Ilyen a mostani állami nyugdíjrendszer és az egészségbiztosítási rendszerünk is. A fentiekben azt próbáltam bebizonyítani, hogy – Mihályi véleményével szemben – lehetséges ilyen megoldás, bár még sehol sincs.

Többen szkeptikusak abban a tekintetben, hogy az általam javasolt HT rendszer bevezetése esetén megnőne-e a gyerekszám. Azzal szokták ezt elutasítani, hogy szerintük a nyugdíj túl távoli ahhoz, hogy a fiataloknak ösztönzést jelentsen a gyermekvállalásra. Ez az érv igaz lehet pl. a Demény, Giday-Szegő, és Botos féle kérdés megoldására, de nem igaz az enyémmre. Hiszen ebben a fiatalok, amint gyermeket vállalnak azonnal érzik az anyagi különbséget, mert nem kell tovább a későbbi nyugdíjukra takarékoskodniuk.

Ugyanakkor valóban lehetséges, hogy a HT rendszer bevezetése után, amikor anyagilag semleges, hogy valaki vállal-e gyermeket vagy sem, továbbra is inkább a „nem” lesz túlsúlyban. Ennek oka – véleményem szerint – a megnövekedett családi munkaidő. Ezért a HT rendszer csak ahhoz elég, hogy a nyugdíj-rendszert „rendbe tegyük”. Ha ezen felül még a több gyermek születése is cél, akkor ehhez több idő kell a szülőknek, vagyis csökkenteni szükséges a munkaidőt. Mégpedig a napi munkaidőt kell jelentősen lecsökkenteni, vagyis nem a szabadság idejét kell növelni, vagy a heti munkaidőt 4 napra csökkenteni hanem fokozatosan átállni – pl. – a 6 órás munkanapra. Ezzel egy adott család még mindig több időt tölt a formális munkaerőpiacon, mint korábban, amikor még jutott idő gyermeket nevelni, de a megnövekedett szabadidő már elég lehet a gyermeknevelésre is.

IRODALOM

- Banyár J. (2014a). Two scenarios of the evolution of modern pension systems, *Financial and Economic Review*, 13(4). <http://english.hitelintezetiszemle.hu/letoltes/7-banyar-en.pdf>
- Banyár, J. (2014b). *Consequences of cross-border human capital transfers on national PAYG systems: European pension system: Fantasy or reality, Report on the conference of the Central Administration of National Pension Insurance organised in cooperation with the International Social Security Association European Network held in Budapest, Hungary on 19th September 2014*, Budapest: Gondolat, 2014.
- Banyár J. (2019). Az állami nyugdíjrendszer „születési” hibái és javításának fő iránya, *Pénzügyi Szemle*, 19(4), 540-553. https://doi.org/10.35551/PSZ_2019_4_4, Utánközlése a Banyár-Németh (szerk.) [2020]-ban
- Banyár J. (2020a). Miként javítható az állami nyugdíjrendszer? Öt lehetséges lépés egy átfogó reformhoz, *Közgazdasági Szemle*, 68(6), 632–652. o. DOI:10.18414/KSZ.2020.6.632, Esszé – Utánközlése a Banyár-Németh (szerk.) [2020]-ban, mint a Banyár [2020b] II. része
- Banyár J. (2020b). *Egy emberi tőkével feltőkésített nyugdíjrendszer körvonalai*, In Banyár-Németh (szerk.) (2020)
- Banyár J. (2020c). *A gyermeket nem közjósággként kellene kezelni – jelöljük ki a tulajdonjogát!* - <https://g7.hu/kozelet/20200504/a-gyermeket-nem-kozjoszagkent-kellene-kezelni-jeloljuk-ki-a-tulajdonjogot/>
- Banyár J. és Németh Gy. (szerk.) (2020). *Nyugdíj és gyermekvállalás 2.0 – Nyugdíjreform elképzelések*, Budapest: Gondolat, 2020.
- Botos J. és Botos K. (2011). A kötelező nyugdíjrendszer reformjának egy lehetséges megoldása: pontrendszer és demográfia... *Pénzügyi Szemle*, (11)2, 157-166.
- Botos J. és Botos K. (2012). A nyugdíjreform alapkérdései, 1-5. Rész *Pénzügyi Szemle* online, április 2., 3., 4., 10., 12.
- Botos J. és Botos K. (2020). Nyugdíjrendszer a változó társadalomban, *Pénzügyi Szemle*, 20(1), 7-22. https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_1_1
- Demeny, P. (1987). Re-linking Fertility Behavior and Economic Security in Old Age: A Pronatalist Reform, *Population and development Review*, 13(1), 128-132.
- Giday, A. and Szegő, Sz. (2018). Towards the “Child-to-Parent” Based Pension Allowance (“C2P”) - Proposal for the Reduction of the Population and the Finance Twin-Deficit, *Civic Review*, 14, Special Issue, 302-319.
- Hyzl, J. and Rusnok, J. and Kulhavy, M. and Rezníček, T. (2005). Sustainable Pension Solutions (Innovative approach), Skoda Auto College, Working Papers - is.savs.cz/dok_server/slozka.pl?id=1676;download=1924
- Mihályi P. (2012). Húsz érv a nyugdíj és a gyermekszám összekapcsolása ellen, In Kovács (szerk.) (2012). *Nyugdíj és gyermekvállalás*, Budapest: Gondolat, 2012.
- Mihályi P. (2019a). A gyermekvállalás határhasznai és határköltiségei mikro-, mezo- és makroszinten, *Demográfia*, 62(4), 311-345.o. - <https://doi.org/10.21543/Dem.62.4.1>
- Mihályi P. (2019b). A gyermekvállalás határhasznai és határköltiségei, *Pénzügyi Szemle* 2019/4, 554-569. https://doi.org/10.35551/PSZ_2019_4_5

- Németh Gy. (2020). A határátlépés haszontalanságáról és költségéről, *Pénzügyi Szemle Online*, 2020. április 24. - <https://www.penzugyiszemle.hu/vitaforum/a-hataratlepes-haszontalansagarol-es-koltsegerol>
- Pulay Gy. (2020). Reflexió Mihályi Péter: A gyermekvállalás határhasznai és határköltségei című cikkére, *Pénzügyi Szemle 2020/1*, 23-28. https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_1_2
- Regős G. (2015). Can Fertility be Increased With a Pension Reform? *Ageing International*, 40(2), 117-137.
- Samuelson, P. A. (1958). An Exact Consumption-Loan Model of Interest with or without the Social Contrivance of Money, *Journal of Political Economy*, 66(6), 467-482.
- Simonovits A. (2014). Gyermektámogatás, nyugdíj és endogén/heterogén termékenység – egy modell, *Közgazdasági Szemle*, 61(6), 672-692.
- Werding, M. (2014). Familien in der gesetzlichen Rentenversicherung: Das Umlageverfahren auf dem Prüfstand - <https://www.bertelsmann-stiftung.de/de/publikationen/publikation/did/familien-in-der-gesetzlichen-rentenversicherung/>